

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE ENGELLİ ÇOCUK HAKLARI

The Rights of Children with Disabilities in the Turkish Republic of Northern Cyprus

Emete GÖZÜGÜZELLİ*

Öz

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) engelli çocuk haklarına yönelik özel bir yasa bulunmamaktadır. Ancak KKTC, Engelli Haklarına Dair Sözleşme'yi 2010 yılında kabul etmiş ve iç hukukunun bir parçası haline getirmiştir. Bu çalışmada KKTC'de yaşayan engelli çocukların statüsüne değinilmiş, yasal boşluklara işaret edilmiş ve özellikle de uluslararası hukuk temelinde dünyada alınan kararlara atıf yapılmıştır. Sonuç itibarıyla, KKTC'de engelli çocukların, toplumsal hayatın her alanında daha görünür olması için yasama erkinin, ivedilikle hukuksal boşlukları doldurması ve yükselen talepler doğrultusunda düzenlemeler yapmasının önemi vurgulanmıştır. Bu kapsamda özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda gerçekleştirdiği yasal ve idari düzenlemelerin, KKTC açısından büyük bir şans olduğu belirtilerek, ilerletilecek çalışmalarda kuru-

Abstract

There is no special law regarding the rights of children with disabilities in the Turkish Republic of Northern Cyprus. However, the TRNC accepted the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2010 and made it a part of its domestic law. In this study, the status of children with disabilities living in the TRNC is mentioned, legal gaps are pointed out, and especially references are made to the decision taken in the world on the basis of international law. In conclusion, it was emphasized that the legislature should fill the legal gaps immediately and make regulations in line with the rising demands in order to make the disabled children more visible in all areas of social life in the TRNC. In this context, it was stated that the legal and administrative regulations made by the Republic of Turkey is a great opportunity for the TRNC. It was emphasized that the guarantee of the rights of children with disabilities in the

* Doç. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kıbrıs Kampüsü, emete.gozuguzelli@asbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4659-3000>

lacak karşılıklı iş birliği temelindeki programlarla KKTC'de engelli çocuk haklarının güvencesinin Türkiye'nin desteği alınarak güçlendirileceği vurgulanmıştır. İlaveten, Engelli Eğitim Yasası (doğumdan-21 yaşına kadar), engellilere yönelik zorbalık, şiddet, darp gibi ceza suçu açısından işlenen suçlarda ağırlaştırılmış cezaların getirilmesi (oluşturulacak İnsan Hakları Yasası altında), Engelli Aile ve Eğitimciler Hizmetine Özel Yönetmeliği, Fiziksel ve Zihinsel Engelliler için Eğitim Yasası oluşturulmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. KKTC'de çocuk engellilerin bakımını üstlenecek Engelli Bakıcılar Yasası dahi yoktur. Taslak olduğu belirtilen Özel Eğitim Yasası'nın Türkiye Cumhuriyeti ve uluslararası sözleşmeler dikkate alındığında yalnız başına çare üretemeyeceği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Çocuklar, Uluslararası Sözleşmeler, KKTC İç Hukuku, Çocuk Hakları.

TRNC will be strengthened with the support of Turkey, with programs on the basis of mutual cooperation to be established in further studies. In addition, the Disabled Education Law (from birth to 21 years of age), the introduction of aggravated penalties for crimes committed in terms of criminal offenses such as bullying, violence, and assault against the disabled (under the Human Rights Law to be established), Special Directive for Services for Disabled Families and Educators, for the Physically and Mentally Disabled Education Act, should be prepared in the Assembly of TRNC. In addition, there is not even the draft Disabled Caregivers Act to take care of children with disabilities in TRNC. It has been stated that the Special Education Law, which is stated to be a draft, cannot produce a solution on its own, considering the Republic of Turkey and international conventions.

Keywords: Disabled Children, International Conventions, TRNC Domestic Law, Children Rights.

GİRİŞ

Yasalara ve evrensel manada hukuk kaidelerine uymak bir zaruriyet değil mükellefiyettir. Öyle bir mükellefiyettir ki bir sosyal hayata nizam bahşedecek olan arzunun sosyal sıhhati sağlamak için şartı, bugünkü evrensel sözleşmelerle ortaya konmaktadır. Hülasa bu mefhum hakkında olması gereken münakaşa sosyal şartlara bağlı olup, yazılı kaidelerle desteklendiği müddetçe manidar olacaktır. Hakikaten de sosyal bir maraz, yasaların ya eksikliğinden ya da denetimsizliğindedir. Bu çalışma, KKTC’de yaşayan engelli çocuk haklarının görünürlüğünün sağlanması amacı ile kaleme alınmış olup, bu çalışmada genel manada sosyal ihtiyaç olan taleplerin gündeme getirilmesinin ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Bu manada, Türkiye Cumhuriyeti’nin bu alanda gerçekleştirdiği önemli atılım ve yasal çalışmalara özetle değinilerek muasır medeniyetler nezdinde uygulanan kuralların nasıl toplumsal hayata vuku bulacağı üzerine örnekler ortaya konmuştur. Bunun içindir ki Türkiye’deki uygulamaların kıyasla KKTC’de Ulusal Meclis nezdinde en başta hukuki mevzuatlar temelinde meselenin birincil konular içerisinde yer almasının pek çok sorunun çözümüne ivme katacağı kanaatine varılmıştır. Pekâlâ ki tüm bu gayretler insan haklarına saygının temeli olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bu manada gerçekleştirdiği yasal ve sosyal adımların ehemmiyetle dikkate alınması ve bu manada iş birliğinin geliştirilmesi önemlidir. Elbette bu iş birliğinin, genç bir devlet olan KKTC’nin gelişimine kurumsal katkısı olacağı kanaatindeyim. En azından otuz yedi yıldır faaliyette bulunan Kıbrıs Türk Engelli Federasyonu’nun çiçeği burnunda tüzüklerinin henüz onaylanarak tescillenmesinin verdiği bir hukuki itibarın, engelli çocukların görünürlüğünün sağlanmasında Türkiye ile temaslar yapılması, müşterek faaliyetlerle uluslararası alanda temsiliyetin öne çıkarılması önemlidir. Bu husus “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” dâhil olmak üzere dünya sisteminde genel kabul gören iş birliği beklentisinin bir sonucudur. Bu iş birliği nosyonunun engelliliğe ilişkin pek çok meselede iyileştirilmesinde engelli çocukların diğer çocuklarla eşit statüde temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasında Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) kapsamında ortaya çıkan yükümlülüklerle dayanan iyileştirmelerle daha da ileriye taşınabileceği de göz ardı edilemez. Esasen 13-15 Mayıs Engelliler Haftası münasebetiyle KKTC Engelliler Federasyonu, 2022 Mayıs ayında sorunlarını yenileme imkânı elde etmiş ve Federasyon’un bu sorunsallıklara ilişkin 15 maddelik bir taleple öne çıktığı görülmüştür. Bu hususlar çalışma içerisinde incelenmektedir. Lakin genel manada arzu

edilen istençlerin temelinde, ekonomik hissiyatın ve yasa ve mevzuat eksikliklerinin oluşturduğu kaygıların öne çıkması muhakkak ele alınması gereken bir meseledir. Bu taleplerde engelli çocuklar nerededir? KKTC'de engelli çocuklara yönelik ne tür hukuki haklar öngörülmekte ve sosyal hayatta bütünleşik manada bu çocukların yer alması sağlanmaktadır? Engelli çocukları olan ailelerin hayatlarını idame ettirirken pozitif ayrıcalık sahibi oldukları hususlar var mıdır? Örneğin Türkiye'de engelli çocuk anneleri erken emekliliğinden düşük KDV gibi sosyal hayatta onlara destek olan hakları bulunurken KKTC'de durum nasıldır?

KKTC Engelliler Federasyonu'nun engelli bireyler için devletten beklentilerine dair yaptıkları açıklamalarda ifade ettikleri şu sözler; "...örneğin 1993 yılından beri 16 yıldır kamuya tek bir engelli istihdamının olmaması veya hali hazırda 650 engellinin iş beklediğinin belirtilmesi ya da kanuni düzenlemelerin, uluslararası sözleşmelere dair tüzükler dâhil hayata geçirilmemesi" ile "Engelliler İş ve Aş İstiyor" (Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, 2022) manşetleri ile gazetelerde öne çıkmasına (Halkın Sesi, 2022) sebep olmuştur. İşte bu ahval, tüm tartışmalar meselenin engelli bireylerin Birleşmiş Milletler Şartı'nda da sarıh bir şekilde ifade edilen insanlığın doğuştan sahip olduğu devredilmez ve eşit haklara sahip olmasının zaruriyetini hissettirdiği gibi, mevcut durumu incelemenin akademik temelde şart olduğunu ortaya koymaktadır. Bu manada, çalışmanın ilk bölümünde, engelli çocuk hakları ve uluslararası hukuktaki düzenlemelere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, KKTC'de engelli çocukların korunabildiği mevzuatların var olup olmadığı irdelenerek, mevcut durumda fiili olarak uygulanan uygulamalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde, çocuk engellilere yönelik işlenen suçlar ve mevcut hukuki durum irdelenmiştir. Dördüncü bölüm ile KKTC'deki Engelli Dernek ve Federasyonların ortaya koydukları talepler ortaya konulmuş ve sonuç bölümünde genel değerlendirme ve öneriler yapılmıştır.

I. ENGELLİ ÇOCUK HAKLARI VE ULUSLARARASI HUKUK

İç hukukta insan hak ve özgürlüklerinin sosyal hayatta tezahürü önemlidir. Şayet yeterli düzeyde hak ve özgürlükler sağlanmıyorsa orada işlevsizliği tenkit etmek elzemdir. En azından gelişmiş toplumlarda yerleşmiş bir kendini tenkit zihniyeti vardır ki, insan hak ve özgürlüklerinin engelli hakları ile bir bütünsellik içerisinde iletmesi yönünde ortaya konan taleplere kulak asılır. Lakin katı bir bakış açısı ile meseleye bakanlar açısından tenkidin gerçekleşmesi pekâlâ kolay değildir. Elbette insan hak ve özgürlüklerinin en yüksek düzeyde bir ülkede muhafaza edilmesi, o

ülkenin iç hukukuna yansıyan maddelerin sosyal hayatta kendisini hissettirmesi ile başlar.

Bu çalışma, KKTC’de engelli çocukların ve onların ailelerinin hak ve hukuklarını ifade etmek için hazırlanmıştır. Zaten mesele bir çocuk ise, onlara dair öncelik ruhu pozitif yasalardan değil, doğal hukuktan kaynaklanır. Ortada bir engelli çocuktan bahsediliyorsa, kimi ruh hali ile insanlara karşı “ötekileştirici”, “acıyan”, “dışlayan”, “ayrımcı tutumla”, eşitlik haklarından soyutlayan, insan haklarını görmezden gelen ne kadar şahsiyet veya toplumsal davranış içinde bulunulmasını sağlayan bir düzen varsa onlar büyük bir cürüm işliyorlar! Bu bahsedilen cürümün yazılı dokümanlarda izahatına da gerek yoktur. O vakit, insan haklarından bahsederken zümrelerden bahsedemeyiz. Lakin kendini büyük bir kibirle hukukun üstünde görerek, engelli çocukların ihtiyaçlarına kulak tıkayanların en büyük ayrımcılar olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Hangi çerçeve içinden toplumda nefes almaya çalıştıklarının da önemi de yoktur. Hülasa, lafın varış yeri şudur ki hangi çerçeveden bakılırsa bakılsın engelli çocuklar bir insandır ve onlar da çocuk olur. Bunun içindir ki evvela hissetmek, anlamak, empati kurmak bir eğitim sisteminin topluma yansıyan eşitlikçi tezahürü olacaktır. Bu eğitim, rehabiliteyi de gerektirir. Aileler ve engelli çocuklar bütüncül şekilde desteklenmelidir. Lakin üzümlük ifade etmek gerekiyor ki, araştırmalar zihinsel veya bedensel engelli çocuğa sahip anne-babaların (özellikle annelerin) engelli çocuğa sahip olmayan anne-babalara göre daha çok stres altında olduklarını ve anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Seydel vd., 2016: 48). Bu durumun neticesinde, *“Ailelerin geçirdikleri duygusal aşamalarda edilgen pozisyonda olan çocuğun toplumsallaşması, ilerleyen yaşlarda ailesinin toplumla ilişkisine paralel olarak gelişmektedir. Ailelerin yakın çevresi, akrabaları ve arkadaşları ile yaptıkları görüşme, toplantı, ziyaret gibi etkinliklerde engelli çocuk hem yetişkinlerle hem de yaşlıları ile karşılaşabilmektedir”* (Çitil vd., 2019: 64). *“Burada ailenin yaklaşımı kadar karşılaşılan kişilerin yaklaşımı da çocuğun sosyalleşmesine ya da asosyal bir yaşama zorlanmasına yol açmaktadır”* (Çitil, 2012: Akt: Çitil vd., 2019: 64). İşte bu ahvalde bir engelli çocuğun toplumsal yaşamla uyumunun devlet nezdinde ortaya konacak sürdürülebilir programlar, sağlanan kolaylaştırıcı imkanlar ile ilerletilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Aslında engellilik kavramı içerisine pek çok çeşit girebilir; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma engeli, zihinsel, süregen hastalık, zedelenme/sapma gibi durum-

lar (Yumuşak, 2014: 8). Hangi temele bağlı olduğu ikincil öneme sahip olup ortada bir insan olduğu (Başbakal vd., 2014: 66) unutulmamalıdır.

Oysa kendimizi tenkit etmemiz gereken bir kamuoyundaki literatür ile iç içe olduğumuzu düşündüğümüzde, “özürlü”, “sorunlu”, “yetersiz”, “akılsız”, “deli”, “sağlıksız” gibi terimlerin hedefine konmuş engelli çocuk bireylere yönelik bu nahoş deyişlerin halk arasında varlığı ürkütücüdür. Zira bu, işin özünde sistemsal insan hakları yetersizliğinin kamuoyuna yansımalarıdır. UNICEF’in çalışmalarında vurguladığı gibi “dil güçlüdür ve kullanılan kelimelerin seçimi ya sosyal dışlanmayı sürdürebilir ya da olumlu değerleri teşvik edebilir” (UNICEF, 2007).

Çevremize baktığımızda, sokaklarda engelli çocukların gidebileceği parklar, restoranlar olması gerektiği gibi, kamusal alanda engelli çocukların her alanda düşünülerek kamusal alanın yapılandırılması o kadar önemlidir. Engelli çocuklar için oluşturulacak yasal mevzuatlar ne derece önemli ise, engelli çocuklara yönelik işlenecek suçların ya da engelli çocukların işleyecekleri suçlara yönelik ortaya konacak cezalandırma işlemlerinin o derece dengede olması gerekir. İfade etmek gerekirse, elbette engelli çocuklara özgü hak ve hukukun ihlali tek bir topluma özgü olamaz. Dünya genelinde sorunsallıklar halen ciddi bir şekilde sürerken dikkat çekici olan husus, taptaze bir anlayışla engelli çocuk haklarına dair normlar geliştirilmeye çalışılmasının yeni olmasıdır.

Bugün engelli bir çocuğun haklarının diğer çocuk haklarından ayrılmadan ülke genelinde korunması, denge unsuru olarak bütünselleştirilmesi gerekmektedir. Bunun içindir ki, engelli çocuklar ve aileleri için “etkili savunucu” olmak uğruna politikalar geliştirilip uygulanmalıdır. Örnek vermek gerekirse, Ekim 1997’de BM Çocuk Hakları Komitesi, engelli çocukların haklarına ilişkin bir “Tematik Gün” düzenledikten sonra Engelli Çocukların Haklarına ilişkin Uluslararası Çalışma Grubu kurmuştur. Çalışma Grubu’nun amaçlarına katkıda bulunmak amacıyla Engellilik ve Ayrımcılık İttifakı Görev Grubu oluşturulmuştur. İlk projelerinden biri, engelli çocuk hakları ve BM çocuk hakları ile ilgili ihlal örneklerini ve iyi uygulamaları belgelemek olmuştur. Ağustos 1999’da başlayan bu projenin ana hedefleri şunlardır: Farkındalığı artırmak ve ÇHS’nin her maddesinin sadece 23. madde ile değil, engelli çocuklar için de aynı şekilde geçerli olduğu gerçeğini güçlendirmek; BM Çocuk Hakları Komitesi’nin uygulamayı daha yakından izlemesine yardımcı olacak somut

örnekler sağlamak; yerel ve uluslararası kuruluşlara, ebeveyn ve engelli örgütlerine engelli çocukların haklarını geliştirme konusunda bir savunuculuk aracı sağlamaktır.

ÇHS, engelliler de dâhil olmak üzere tüm çocukların insan haklarını tanımaktadır. Sözleşme, engelli çocukların haklarını tanıyan ve destekleyen özel bir madde içermektedir. ÇHS ile birlikte, Aralık 2006'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (EHİS), herkesin insan haklarını geliştirmek için güçlü ve yeni bir ivme sağlamıştır. Bu çerçevede bir dizi uluslararası düzeyde kabul edilen engelli çocukların haklarını koruyucu belge ve üst düzey kararlar bulunmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden, Sosyal ve Kültürel Haklar, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve ÇHS ve aşağıdaki metinler ve uluslararası etkinliklerin hepsi de engellilerin haklarını ele almaktadır:

- 1971 Zihinsel Engellilerin Hakları Bildirgesi-1971 *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*, zihinsel engelli bir kişinin diğer kişilerle aynı haklara sahip olduğunu şart koşmaktadır.
- 1975 Engelli Hakları Bildirgesi-1975 *Declaration on the Rights of Disabled Persons*, tüm engellilerin eşit medeni ve siyasi haklarını ilan eder ve eşit muamele ve hizmetlere erişim için standartlar belirlemektedir. Engelli Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 9 Aralık 1975 tarihinde sunulmuştur. Meclisin aldığı 3447. karardır. Meclis kararı olarak üye ülkeleri bağlamaz, ancak uluslararası ve iç hukuk amaçları doğrultusunda kullanılacak bir çerçeve oluşturur.
- 1981 Uluslararası Engelliler Yılı (Birleşmiş Milletler)- *1981 International Year of Disabled Persons (United Nations)*. 1976 yılında Genel Kurul 1981'i Uluslararası Engelliler Yılı olarak ilan etmiştir. Fırsatların eşitlenmesi, rehabilitasyon ve engelliliklerin önlenmesine vurgu yaparak ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde bir eylem planı çağrısında bulunmuştur (The International Year of Disabled Persons 1981).
- 1982 Dünya Engelliler Eylem Programı-1981 *International Year of Disabled Persons (Birleşmiş Milletler)*.
- 1983-1992 Uluslararası Engelliler On Yılı (Birleşmiş Milletler)- *1983-1992 International Decade of Disabled Persons (United Nations)*. Genel Kurul 1983-

1992 Birleşmiş Milletler Engelliler On Yılı ilan etmiştir. Engellilerin eğitimi ve istihdamı ile ilgili olarak, Genel Kurul 1989 yılında “Özürlülük Alanında İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesine İlişkin Tallinn Eylem Rehberi”ni kabul etmiştir. Engellilere yönelik fırsatları eşitlemek için tüm bakanlıklarda ve ulusal politika oluşturmanın tüm seviyelerinde engelli kişilerin katılımını, eğitimi ve istihdamını teşvik etmek için bir çerçeve sağlarlar. 1991 yılında Genel Kurul, Ruh Hastalarının Korunmasına ve Ruh Sağlığının İyileştirilmesine İlişkin İlkeleri kabul etmiştir. Kararın yirmi beş ilkesi, akıl hastalığı olan kişilerin temel özgürlüklerini ve temel haklarını tanımlamaktadır (United Nations Decade of Disabled Persons 1983-1992).

- 1990 Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi ve Temel Öğrenme İhtiyaçlarını Karşılama Yönelik Eylem Çerçevesi (*1990 World Declaration on Education for All and Framework for Action to Meet Basic Learning Needs*) Mart ayında Tayland’ın Jomtien kentinde düzenlenen “Herkes için Eğitim Dünya Konferansı”nda kabul edilmiştir.
- 1993 Engelli Kişiler için Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Standart Kuralları-1993 *United Nations Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*, politika geliştirme ve uygulama için ayrıntılı yönergeler sağlamaktadır.
- 1993-2002 Asya ve Pasifik Engelliler On Yılı-1993–2002 *Asian and Pacific Decade of Disabled Persons*.
- 1994 Salamanca Bildirisi ve Özel İhtiyaç Eğitimine İlişkin Eylem Çerçevesi- *1994 Salamanca Statement and the Framework for Action on Special Needs Education, UNESCO*. UNESCO Dünya Özel İhtiyaç Eğitimi Konferansı tarafından kabul edilmiştir. Bildiri, tüm çocuklara, gençlere ve yetişkinlere “düzenli eğitim sistemi içinde” eğitim sağlanmasının gerekliliğini ve aciliyetini kabul ederek “Herkes için Eğitim” taahhüdü ile başlamaktadır. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların “düzenli okullara erişimi olmalı” demektir. Dünya Konferansı, tüm hükümetlere şu çağrıda bulunmuştur:
 - a. Eğitim hizmetlerini iyileştirmek için “en yüksek politika ve bütçe önceliği”ni vermek, böylece farklılıklar veya zorluklar ne olursa olsun tüm çocukların dâhil olabilmesi,

- b. “Yasa veya politika mesele olarak kapsayıcı eğitim ilkesinin benimsenmesini sağlamak” ve aksini yapmak için zorunlu nedenler olmadıkça tüm çocukların normal okullara kaydettirilmesi,
 - c. Uygulama projeleri geliştirmek ve kapsayıcı okullara sahip ülkelerle değişimlerin teşvik edilmesi,
 - d. Ebeveynler ve toplum kuruluşlarının yanı sıra engelli örgütlerinin de karar alma sürecinin planlanmasında yer almalarını sağlamak,
 - e. Kapsayıcı eğitimin mesleki yönleri kadar okul öncesi stratejilere de daha fazla çaba göstermek,
 - f. Hem başlangıç hem de hizmet içi öğretmen eğitiminin kapsayıcı eğitimin sağlanmasını ele almasını sağlamak.
 - g. Yukarıda izah edilen detaylar Salamanca Bildirisinin önemini ortaya koymakta ve bizzat KKTC açısından da bir eylem planı olarak değerlendirilmesinin oldukça yararlı olacağını ortaya koymaktadır.
- Benzer çalışmalar daha sonraki süreçte de sürmüştür. 1995 Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi, Kopenhag Deklarasyonu ve Eylem Programı-*1995 World Summit for Social Development, Copenhagen Declaration and Programme of Action*, hükümetlere engelli çocuklar için her düzeyde eşit eğitim fırsatlarının sağlanması ve gençler ve yetişkinler ile ortamlarda entegre olması çağrısında bulunmaktadır.
 - 1998 Engellilerin İnsan Hakları, İnsan Hakları Komisyonu Kararı 1998/31-*1998 Human Rights of Persons with Disabilities, Commission on Human Rights Resolution 1998/31*.
 - 2000 Dünya Eğitim Forumu, Dakar, Bildiri ve Eylem Çerçevesi, 2015 yılına kadar tüm çocukların İlköğretim çağının kabul edilebilir kalitede ücretsiz eğitime daha iyi erişime sahip olması, eğitimdeki cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırılması ve eğitim kalitesinin tüm yönlerinin iyileştirilmesi kararı-*2000 Human Rights of Persons with Disabilities, Commission on Human Rights Resolution 2000/51*.
 - 2000 Engellilerin İnsan Hakları, 2000/51 sayılı İnsan Hakları Komisyonu Kararı-*2000 World Education Forum, Dakar, Statement and Framework for Action*.

- 2001–2009 Afrika Engelliler On Yılı -2001–2009 African Decade of Disabled Persons
- Çocuk Haklarına İlişkin Dünya Zirvesi'nin ardından, 2002 BM Genel Kurulu Çocuk Haklarına İlişkin Kararı. Devletleri, tam ve eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak için gerekli tüm önlemleri almaya çağırılmaktadır.
- Engelli çocukların tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmaları ve onurunu sağlamak, kendi kendine yetmesini sağlamak ve eğitim ve sağlık hizmetlerine etkin erişim de dâhil olmak üzere çocuğun topluma aktif katılımını kolaylaştırmak için ayrımcılığa karşı yasaları geliştirmek ve uygulamak amaçtır. 2002 “Çocuklara Uygun Bir Dünya”-2002 “A World Fit for Children”, BM Genel Kurulu Çocuklara İlişkin Özel Oturumu sonuç belgesi, engelli çocukların haklarına, özellikle de ayrımcılığa karşı korunma, hizmetlere tam erişim ve uygun tedavi ve bakıma erişim ile ilgili olarak açık bir şekilde atıfta bulunmaktadır.
- Benzer çabalar ve çağrılar daha sonra Asya ve Pasifik hatta Arap engellileri için ortaya konmuştur (2003–2012 İkinci Asya ve Pasifik Engelliler On Yılı-2003–2012 *Second Asian and Pacific Decade of Disabled Persons* ve 2004–2013 *Arab Decade of Disabled Persons*).
- Nihayetinde 2006 BM Engelli Hakları Sözleşmesi kabul edilmiş (2006 *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*) ve ardından 2006–2016 Amerika Kıtası Engelliler On Yılı programı ile engelli çocukların haklarının ilerletilmesi hedeflenmiştir (2006–2016 *Inter-American Decade of Disabled Persons* (Promoting the Rights of Children with Disabilities, Innocenti Digest 13).

Yukarıda izah edilen düzenlemeler, tüm dünya insanlığı için evrensel normların inşasında takdir edilen gelişmelerdir. Lakin beklenti elbette daha fazladır.

O halde “Engelli çocuklar nasıl algılanmak istiyor? Düşündünüz mü?” Bunları anlamak adına araştırma ve rapor hazırlayan UNICEF’in elde ettiği değerlendirmelerden çıkan sonuçlarda aşağıdaki farkındalığı sağlayan empati cümlelerini belirtmek mümkündür:

“Televizyonda sağır çocukları görmek isterim. Ben hiç görmedim.”

“Engelliler için spor haberleri görmek isterim...”

“Yürümekte güçlük çeken bir çocuk hakkında bir belgesel izlemek istiyorum.”

“...Daha gerçek ve bilgilendirici şeyler çünkü pek çok insan bu sorunları bilmiyor.”

“Başkan’ın bile engelli insanlara yardım ettiğini görmek isterim, çünkü şu anda bize yardım etmediğini düşünüyorum.”

“Engellilerin okumasının ne kadar zor olduğunu göstermelerini istiyorum.”

“Engelli birini otobüste ayakta bırakmanın yanlış olduğunu göstermelerini istiyorum.”

“Televizyonda oynamamızı, ders çalışmamızı istiyorum.” “Haberleri işaret dilinde görmek istiyorum.”

“...Engelli sporcular hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyorum...” (UNICEF 2013:1-164)

Doğrusunu ikrar etmek gerekirse, bir engelli çocuğun yaşadığı zorluğun sosyal hayattaki ifadesinin her birey tarafından hissedilmesi için gereken bütünleşme faaliyetlerinin devlet tarafından tesis edilmesi son derece önemlidir.

Bakınız Avrupa Komitesi Sosyal Haklar açısından şu önemli tespiti yapmaktadır: “Engellilerin, sosyal bütünleşme ve toplum yaşamına katılım hakları vardır”. Engelli kişileri, acıma nesnesi görüp buna göre davranmaktan vazgeçilmesi ve onlara eşit vatandaşlar muamelesine yönelerek saygı duyulmasına yönelik öngörülen düzen anlayışı, Avrupa Konseyi’nin, Bakanlar Komitesi’nin 1992 tarihli (92) 6 sayılı Tavsiye Kararı ile kabul edilmiştir (The European Committee of Social Rights, Digest of Case Law, 2018). 1996 yılında revize edilmiş hali olan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Türkiye’de 1.8.2007’de yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartı’nın denetim organı; Avrupa Sosyal Haklar Komitesidir (ECSR). Engelli yakını çalışanlar bu kapsamda güvence altına alınmıştır. Örneğin Türkiye’de engelli yakını olan çeşitli kurumlarda çalışanlar (polis, jandarma, kamu, öğretmen vd.) erken emeklilik hakkından (Örn. ağır engelli çocuğu evlat edinen dâhil) düşük vergi muamelesi görmeye kadar çeşitli hakları vardır. Bu bir fırsat eşitliğidir. Ayrıca engelli bireylerin iş hukuku çerçevesinde de istihdam kolaylığı sunmaktadır. Daha da öte, Türkiye’de hak ihlalleri söz konusu olduğu zaman Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER),

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) veya Kamu Denetçiliği Kurumu'na ücretsiz olarak başvuru hakkı vardır. Ayrıca ayrımcılık yasağının ihlali konusunda kamu kurum ve kuruluşlarının bir hak ihlali olması durumunda da TİHEK'e başvuru yapılması mümkündür.

Türkiye'nin bu vizyonu, engelliler için eşit vatandaşlık muamelesinin göstergesidir. Elbette buna uygun olarak, birincil haklar "bağımsızlık, sosyal bütünleşme ve toplum yaşamına katılım" haklarıdır. Bunun ışığında, tekrardan vurgulamak gerekir ki ayrımcılık yasağı normu, engellilik bağlamında çok önemli bir role sahiptir. Bu esasa engellerinin niteliği ve kaynağı ne olursa olsun ve yaşları ne olursa olsun tüm engelliler için geçerlidir. Dolayısıyla, devlet vatandaşı olan ve yasal olarak ikamet eden engelli kişiler ile devletin vatandaşı olmayan engelli kişiler arasında sadece yasal metinlerle değil, uygulamada da bir eşitlik olmalıdır (The European Committee of Social Rights, 2018).

Bir devlet, engellerinin niteliği, yaşı, kökeni ne olursa olsun, engellilerin bağımsızlık, sosyal bütünleşme ve toplum yaşamına katılım haklarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirler almalıdır. Örneğin lise seviyesinin altında eğitim almış engelli gençler, iş piyasasında kendiliğinden çeşitli dezavantajlara maruz kalmaktadır. Devletler, entegrasyonu sağlamak ve hem normal hem de özel okulların yeterli öğretimi sağlamasını garanti etmek için önlemler almalıdır (The European Committee of Social Rights, 2018). Burada ifade etmek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti engelli haklarına yönelik üzerine düşen sorumluluğu uluslararası alandaki sözleşmeler dâhilinde hiç tereddütsüz yerine getiren ender devletlerdendir. Engelli haklarına yönelik mevcut uygulanan sistem ve devlet desteği dünyada en iyi örnekler arasında yer almasına sebeptir. Sosyal hayattan ekonomik desteğe, hayatın çeşitli alanlarında sağlanan indirimlerden veya muafiyetlerden toplumla uyumlaştırılmasına takdir edilecek, yaşamsal hizmetler mevcuttur. Bu manada Türkiye'nin hukuki çerçevesi 1949 yılından beri düzenlenerek uluslararası standartlara getirilmiştir. Örneğin 1949/5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Yasa, 1961/222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Yasası, 1962 ve 1968 yıllarında çıkarılan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, 1983/2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası, 1983/2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Yasası, 1986/3308 sayılı Çıracılık ve Mesleki Eğitim Yasası (madde 39 ile engelli çocuklar için mesleki kursların açılması, çıracılık ve öğrencilik haklarından yararlanması), ilerleyen zamanla kimi kararnamele ile engelli çocuk ve bireylere yönelik hakların genişletilmesine

dair kararlar alınarak 30 Mayıs 1997’de Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur (Vural vd., 2004). Daha öte yasa ve mevzuatlar çerçevesinde engelli ailelere de destek verilmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Başkanlığına bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü “Erişilebilir Türkiye Engelsiz Yaşam! Buradayım” sloganı ile erişilebilirlik faaliyetlerinden, engellilere yönelik finansal desteğin mevcudiyetine pek çok alanda aktif bir şekilde engelli birey ve ailelerin yanında olan bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti vardır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Web Sayfası, 2022).

Lakin KKTC’de bu konuda ilerleyen bölümlerde de değinileceği üzere birtakım gayretler gerçekleşmiş, ancak henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. Aslında bu konuda dünya bir değişim içindedir. Dünya engelli çocukların haklarına yönelik yeni yeni atılımlarını geliştirse de henüz istenilen boyuta gelememiştir.

Tüm bu detayların ötesinde, ÇHS’nin neredeyse evrensel olarak onaylanmasına ve EHİS’in kabul edilmesine yol açan sosyal ve siyasi seferberliğe rağmen, engelli çocuklar ve aileleri günlük zorluklarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Engellilikle ilgili ayrımcılık ve dışlama, tüm ülkelerde, toplumun tüm sektörlerinde ve tüm ekonomik, politik, dini ve kültürel ortamlarda meydana gelmektedir. Dolayısıyla aşağı yukarı mazisi çok da geçmişe dayanmayan engelli çocuklara dair düzenlemelerin yer aldığı ÇHS ve EHİS yazılı dogmatik hukukun ötesine geçecek toplumsal yaşam sağlanmasını hedefleyen normlara sahiptir. Filhakika, hukuk fakültelerinde engelli bireylerin haklarına yönelik ne kadar çalışma yapıldığı değerlendirilmelidir.

Neticede, ülkede yasa ve mevzuatların varlığı veya yokluğu halinde iki durum ortaya çıkacaktır: Engelli çocukların ve ailelerinin toplumsal hayatta görünür olması ya da olmaması. Örneğin, Binyıl Kalkınma Hedefleri çoğunlukla engelliliği kapsamamaktadır. Sonuç olarak, dünya nüfusunun %15’ini oluşturan ve genellikle yoksulların en yoksulları arasında yer alan engelliler, birçok kalkınma ve insani müdahale programcısından tam olarak yararlanamamıştır (UNICEF, 2018).

Genel gözlem BM raporlarına yansıyan örneğin Romanya gibi ülkelerde “*engelli çocuklara yönelik bir damgalanma varlığı ve bu konudaki endişelerin sürmesidir. Bu damgalanma veya ötekileştirme ise engellilerin evde gizlenmelerine neden olmaktadır*” (CRC/C/ ROM/CO/4, 2009: 15).

BM Çocuk Hakları Komitesi'nin üzerinde durduğu konuların başında, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, mal ve hizmet sunumu (CRC/C/SVK/CO/2, 2007: parag. 39) alanlarında ayrımcılığa karşı koruma sağlanmasıdır. Bu konunun diğer boyutu yoksulluk içinde yaşayan çocukların maruz kaldığı ayrımcılığa maruz kalan engelli çocuklardır (CRC/C/ BEL/CO/3-4: parag. 31-32, 2010).

Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları, belirli BM anlaşmaları uyarınca, engelli çocuklar için desteklenen temel eğitime yönelik bir hak oluşturmuştur. Örneğin, BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHS), 9 No'lu Genel Yorumunda, Taraf Devletlerin kaynaklarını engelli çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bütçeleme yükümlülüklerini tanımlamış ve onların sosyal hayata dâhil edilmesini sağlamayı amaçlamıştır (CRC/C/GC/9, 27 Şubat 2007: parag. 20).

Sonuç olarak, BM ÇHS'nin 1989 yılına kadar varan köklü geçmişi vardır. Ayrımcılık yapmama ilkesi bu bağlamda Sözleşme'de benimsenen en temel prensipler-dendir.

O halde, bu kadar hassas bir Sözleşme'ye taraf olan Devletlerin, *“her çocuğa bu Sözleşme'de belirtilen haklarına saygı gösterecek ve bu haklara ayrımcılık yapmaksızın... çocuğun...engelliliğine...veya diğer durumuna bakmaksızın”* riayet etmesi ana normdur. Esasen, yazılı metinlerce ruhumuzu rahatlatan bu ifadelerin sosyal yaşamda engelli çocuklar ve aileleri nezdinde değerlendirilmesine bakarak yanıtlanmasının daha önem arz ettiğinin aşikâr olduğu kanaatindeyiz. Ancak meseleye pozitif açıdan baktığımızda olumlu bir şekilde olması gereken temel değerlerin yazılı metne dönüştürülerek çocuklara yönelik farkındalığın sağlanması son derece önemlidir. Zira çocuklar onurlu yaşmalıdır. Kendi kendilerine yeten bir ortamda ve çevrede onları destekleyen insana yakışır muamelelere maruz kaldıkları ve ayrıştırılmadıkları bir çevrede hizmet almaları gereklidir. İster zihinsel ister fiziksel olsun engelli bir çocuğun şahsına saygı duyulan bir çevrenin zorunluluğu, ÇHS'de de yer alır (madde 23).

Aynı şekilde ÇHS'nin 24. maddesi, her çocuğun temel tıbbi tedaviye erişim hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. İlaveten belirtilmesi gereken diğer örneklerden biri 1993 yılında kabul edilen Engelli Kişiler için Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin BM Standart Kurallarıdır. Alınan kararla Engelli Kişiler için Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin Standart Kurallar kabul edilmiş ve üye Devletlerin Kurallara uygun olarak ulusal engellilik programlarını geliştirmeleri talep edilmiştir. Bu kurallar bağlayıcı değildir, ancak siyasi taahhütlerini ifade eder. Lakin kurallar, eşit katılımın

ön koşulları (farkındalık yaratma, tıbbi bakım, rehabilitasyon, destek hizmetleri ve erişilebilirlik gibi) engellilerin yaşamlarının tüm yönlerini ele almaktadır. Neticede BM Engelli Hakları Komitesi (CRPD), EHİS'in 24. maddesi birinci fıkrasında yer alan kapsayıcı eğitim hakkını, (UN Doc. CRPD/C/GC/4, 25 Kasım 2016: parag. 13, 17), Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), 5 No'lu Genel Yorumu ve 13 No'lu Genel Yorumunda, Devletlerin engelli çocukların eğitim hakkını güvence altına alma yükümlülükleri ayrıntılı olarak belirlemiştir (UN Doc. E/1995/22, 9 Aralık 1994: para. 35.). Anlaşılacağı üzere burada öngörülen veya bugüne kadar izah edilen tüm hakların ana dayanağı 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ne de olsa burada öngörülen hükümlerde; örneğin 25. madde, anneliğin ve çocukluğun özel bakım ve yardım alma hakkına sahip olduğunu ve evlilik içinde veya dışında doğmuş olmalarına bakılmaksızın tüm çocukların aynı sosyal korumadan yararlanacağını belirtmekte veya 26. madde ile, herkese eğitime eşit erişim hakkı tanındığı ve ebeveynlere çocuklarına verilecek eğitim türünü seçme hakkı öngörülmektedir.

Bütün bu uluslararasılaştırma çalışmalarına rağmen halen engelli çocuk ve bireylere yönelik davalar dünya genelinde yaşanan hak ihlalleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini (AHİM) meşgul edebilmektedir. Mahkeme'de yaşanan hak ihlallerine dair bazı ilkeler ve dava isimlerini şu şekilde verebiliriz:

- *Yaşam hakkı konusu*, (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AHİS) madde 2'de ele alınır. Bu konuda görülen davalardan biri 21 Aralık 2010 tarihli *Jasinskis / Letonya Davası*'na ilişkindir);
- *İşkence veya aşağılayıcı muamele yasağı* (AHİS'in 3. maddesi, örneğin 10 Temmuz 2001 tarihli *Price / Birleşik Krallık Davası*),
- *Özgürlük ve güvenlik hakkı* (AHİS'in 5. maddesi, örneğin 5 Ekim 2004 tarihli *H.L. / Birleşik Krallık (no. 45508/99) Davası*),
- *Adil yargılanma hakkı* (Sözleşme'nin 6. maddesi, örneğin 8 Nisan 2003 tarihli *Mocie / Fransa Davası*),
- *Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı* (Sözleşme'nin 8. maddesi, örneğin 24 Şubat 1998 tarihli *Botta / İtalya Davası*),
- *Evlenme hakkı* (Sözleşme'nin 12. maddesi, örneğin 22 Ocak 2013 tarihli *Lashin / Rusya Davası*),

- *Ayrımcılık yasağı* (Sözleşme'nin 14. maddesi, örneğin 30 Nisan 2009 tarihli Glor / İsviçre Davası),
- *Mülkiyetin korunması* (Sözleşme 'ye Ek 1 No.lu Protokolün 1. maddesi, örneğin 10 Şubat 2015 tarihli Béláné Nagy / Macaristan Davası-Büyük Daire kararı (no. 53080/13), örneğin 12 Ekim 2004 tarihli Kjartan Asmundsson / İzlanda Davası),
- *Eğitim hakkı* (Sözleşme'nin 1 No.lu Protokolünün 2. maddesi, örneğin Gherghina / Romanya davası (no. 42219/07)),
- *Oy kullanma hakkı* (Sözleşme'nin 1 No.lu Protokolünün 3. maddesi, örneğin 2010 tarihli Alaios Kiss / Macaristan Davası).

II. KKTC'DE ENGELLİ ÇOCUKLAR İÇİN MEVZUAT VE UYGULAMALAR

KKTC'de 2016 yılında Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği tarafından açıklanan veriler doğrultusunda “*engelli sayısının ciddi boyutlara ulaştığı belirtilerek, son kayıtlar doğrultusunda 5 bin 188 engelli bulunduğu*” açıklanmıştır (Kıbrıs Net Haber, 2016). O halde açıklanan bu rakam dikkate alındığında KKTC'de engelli çocuklar için ayrı bir çalışma var mıdır? Bu soru düşündürücüdür. Buna yönelik ülke içinde devletin bir idari kurumu olmaması ve meselenin yalnızca sivil toplum çalışmalarında ağırlıklı olarak açıklanan rakamlarla ifade edilmesi üzücüdür. Oysaki Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi 13 Aralık 2006 tarihinde BM Genel Kurulunda toplam elli maddeden oluşan normlarla kabul edilmesi, KKTC Meclisi tarafından da onanmıştır. Başka bir ifadeyle, anılan Sözleşme, KKTC Meclisi tarafından 26 Temmuz 2010 birleşiminde oybirliği ile sayı 38/2010 “*Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunmasına İlişkin Onay Yasası*” olarak kabul edilmiştir. Bu esasa, Sözleşme KKTC'de iç hukuk metni haline gelmiştir. Bu adım elbette KKTC Anayasamızın 90. maddesine dayanmaktadır. KKTC Anayasasında 90. madde, “Uluslararası Antlaşmaları Uygun Bulma” üzerinedir. 90. maddenin beşinci fıkrası gereği “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar yasa hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi olarak görev yapan Yüksek Mahkemeye başvurulamaz.” (KKTC Anayasası, 1985, 31).

Uluslararası anlaşmanın 2010 yılında KKTC Meclisi tarafından kabul edilmesinden bugüne maalesef yasal boşluklar söz konusudur. KKTC Engelliler Federasyonu-

nun sıklıkla gündeme getirerek 15 kez kadük olduğundan bahsettikleri “Özel Eğitim Yasası” henüz kabul edilmemiştir (Kıbrıs Net Haber, 2021). KKTC’de engelli bireylere yönelik kabul edilen yasa ve tüzükler şu şekildedir: 9 Kasım 1993 tarihinde KKTC Meclis birleşiminde kabul olunan “Engellileri Koruma ve Rehabilite ve İstihdam Yasası” (64/93 sayılı); 26 Temmuz 2010 tarihli 24. birleşimde oybirliği ile kabul olunan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin Onaylanmasının Uygun Bulunmasına İlişkin (Onay) Yasası İç düzeni (38/2010 sayılı) ve 2014 yılında kabul edilen Özel Sektörde Engelli İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğüdür (694/2014). Öte yandan, KKTC’de Mart 2014’ten beri uluslararası literatür ile uyum sağlayan “engelli” kelimesi kabul edilmiştir. Örneğin, Özürlüleri Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasası’nın adı değişerek Engelli Koruma Rehabilite ve İstihdam Yasası olmuştur. Zaten engelli tabiri kişinin kendi durumundan kaynaklanan ve yetersizliği vurgulamak için kullanılmaktadır (Kibrit, 2015).

Bir kişinin engelli olarak tanımlanarak yasal haklardan istifade etmesi, yalnızca sağlık raporunun belgelenmesi ile mümkün olacaktır. Özellikle de 64/93 sayılı yasası incelendiğinde burada bazı terimleri ifade etmek gerekmektedir:

“Engelli”, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi ile thalasae-mialı veya orak hücre anemili (sickle-cell) olma halini anlatır.

“Çocuk”, on altı yaşını doldurmamış kişileri anlatır.

“Genç Kişi”, on altı yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış kişileri anlatır.

Çocuk tanımı konusunda esasen yasalar arasında farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin 1956 yılında oluşturulan ve 2006 değişiklikleri ile yürürlükte olan Fasil 351 Çocuklar Yasası’nda çocuk tanımı: “Çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış bir kişiyi anlatır” demektedir. Fasil 178 ise Çocuk ve Genç Kişilerin Çalıştırılması Yasası’dır. Burada çocuk tanımı: “Çocuk on altı yaşını doldurmamış kişileri anlatır” ifadesi kullanılmaktadır; 64/93 sayılı yasada: “Çocuk, on altı yaşını doldurmamış kişileri anlatır”. İlâveten Sayı 6/1996 ÇHS’nin birinci maddesinde ise çocuk: “Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan yasaya göre daha erken yaşta reşit olma durumu

hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” demektir. Burada uluslararası sözleşmenin KKTC Meclisince onanması hususu nazara alındığında, uluslararası sözleşmelerin temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren konularda yasaların üzerinde olduğu aşıkardır. Bu Sözleşme’de yer alan, “çocuk tanımının, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi anlatır” ifadesi dikkate alındığında bu tanımın engelli çocuklar açısından da değerlendirilmesi gereken bir durum olduğu kanaatindeyiz. Tüm bu yasalara bakıldığında 64/1993 Sayılı Yasa’nın, temelde engellilerin istihdamını hedeflemekte olduğu görülmektedir. Bu yasanın varlığına rağmen 2022 Mayıs ayında Engelliler Federasyonu’nun ortaya koyduğu bildiri de “2006 yılından beri kamuya istihdamın yapılmadığı” (Halkın Sesi Gazetesi,2022) yönündeki açıklamaya bakıldığında anılan yasanın temel amacının gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Oysa anılan yasanın amaçlarından biri de “engelleri, kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlayarak tüketici olmaktan kurtarıp üretici duruma getirmek ve yaşamlarını huzur, güven, sağlık ve mutluluk içinde sürdürmelerini sağlamaktır” (64/1993 Yasa, madde 3, paragraf 3: 3).

2010 yılında her ne kadar “EHİS” onaylansa da burada öngörülen amacın dahi her anlamda sosyal hayatta yerine getirilemediği görülmektedir. Sağlık anlamında engelli çocuklar için bir hizmet anlayışı sınırlı olup, bu çocukların bakıcılığını üstlenecek uzman, mesleki eğitime sahip kişilerin şartlarını belirleyecek “Bakıcılık Yasası” da bulunmamaktadır. Bu durum ciddi eksiklikleri de beraberinde getirmektedir. Ailelere ve engelli çocuklara tam bir destek hizmetinin (Engelli Dairesi gibi) bulunmayışının çok yönlü negatif etkileri olabilecektir. Özellikle de bu durumun çocuklara yönelik eğitim, sağlık, çevre, sosyal hayat, sosyal bağımsızlığın geliştirilmesinde görünür ilerlemelerin sağlanmasına katkı sağlamayacağı kanaatindeyiz. Engelli çocuklarımızın diğer çocuklarla toplumsal eşitliği, sosyal hayatta hissedilmelidir. Bugün KKTC’de engelli çocuklar için bulunan bir park yoktur. Bu en basit hali ile bir örnektir. Bu durum elbette 2010 yılında kabul edilen EHİS’in doğasına da aykırıdır. Ancak bu durumun daha ötesinde engelli çocukların gittikleri eğitim merkezlerinde “bakıcıları” tarafından şiddete maruz kaldıklarına yönelik kimi zaman haberler çıkmaktadır (Kıbrıs Postası,2021).

Buna rağmen engelli bireyleri koruyucu anayasal maddelerimiz bulunmaktadır:

Madde 57: Özel Olarak Korunma Hakkıdır. Buna göre: “Devlet, ruhen ve bedenen özürülülerin topluma uyumlarını sağlamak amacı ile onların eğitim, rehabilitasyon,

istihdam ve sosyal yardımları için gerekli kurum ve kuruluşların kurulmasını sağlar. Devlet, malulleri, gazileri, yaşlıları ve çalışamayacak durumda olanları korumak, korunmaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak için her türlü önlemi alır. Bu hak ve kolaylıklar yasa ile düzenlenir” denilerek bu konudaki yükümlülüğün devlet sorumluluğunda olduğu görülmektedir.

Madde 59: Öğrenim ve Eğitim Hakkı izah edilmektedir. Buna göre “*eğitim hakkından kimsenin yoksun bırakılamayacağı, devletin gözetim ve denetimi altında eğitimin serbest olduğu, gereken gereksinimi sağlamada devletin rolü olduğu*” belirtilse de engelli çocuklar için özel bir atf yer almamıştır.

Madde 8: Eşitlik kapsamında “*ülkede herkesin ayırım gözetmeksizin anayasa ve yasalar önünde eşit*” olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda da izah edildiği üzere bu anayasal hükümlerin uygulamada toplumsal hayatta hissedilmesinin nasıl önemli olduğu anlaşılabilir. Bu açıdan anayasaya ve uluslararası sözleşmelere aykırı olmayacak yasal metinlerin bizzat engelli çocuklar ve aileleri için KKTC Cumhuriyet Meclisi’nde ihtiyaçlara göre oluşturulması hayattır, şarttır, sorumluluktur.

Üzülerek belirtmeliyiz ki; halen “*Belediyeler Yasası, Yollar ve Binalar Yasası, İmar Yasası olması gerekirken engelli kişilerin erişilebilirlik hakkı ile bağlantılı doğrudan bir düzenleme içermemektedir*” (Kibrit, 2015). “*Kaldırımlar tasarlanırken özürliülerin kullanımına olanak verecek uluslararası tasarım standartları göz önünde bulundurulacaktır*” bendi 2011 yılında Yollar ve Binalar Yasası Tüzüğüne eklenmiştir. Ancak bu standardizasyon henüz sağlanmamıştır. Ayrıca Kat Mülkiyeti ve İrtifakı Yasası, engelli kişilerin erişilebilirlik hakkını korumak için bazı düzenlemeler içermektedir (Kibrit,2015). Ancak bu düzenlemeler yaşamın genel anlamında halen kendisini hissettirememektedir.

Çalışma Dairesi 2014 senesine ait verilerde, daireye kayıtlı engelli sayısının 4995 kişi olduğu belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’ne göre dünya nüfusunun yaklaşık %15’i engelli olup bunların %2-4’ü işlevsellikte önemli zorluklar yaşamaktadır. Bu rakam, 1970’lere dayanan ve yaklaşık %10’luk bir rakam öneren önceki DSÖ tahminlerinden daha yüksektir (World Report on Disability, 2021).

III. KKTC İÇ HUKUKUNDA ÇOCUK ENGELLİLERE YÖNELİK SUÇLARA DAİR KARARLAR VE BASINDA ÇIKAN HABERLER

Engelli çocukların, engelli olmayan çocuklara göre şiddete maruz kalma olasılığı neredeyse dört kat daha fazladır. Engellilikle ilgili damgalama ve ön yargılar ile çevredeki yetersizlik, engelli çocukların sağlık hizmetlerine erişmek veya topluma katılmak için okula gitmelerini çok daha zorlaştırmaktadır. Özellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün "Çocuklara Yönelik Şiddet" başlığında yayımladığı bildiri de şu çarpıcı detaylar yer almaktadır (World Health Organization, 2020):

"Çocuklara yönelik şiddet, ebeveynler veya diğer bakıcılar, akranlar, romantik partnerler veya yabancılar tarafından 18 yaşın altındaki kişilere yönelik her türlü şiddeti içerir.

Küresel olarak, 2-17 yaşları arasında 1 milyara kadar çocuğun geçtiğimiz yıl fiziksel, cinsel veya duygusal şiddet veya ihmale maruz kaldığı tahmin edilmektedir.

Çocuklukta şiddete maruz kalmak, yaşam boyu sağlık ve esenliği etkiler.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin 16.2 numaralı hedefi çocuklara yönelik istismar, sömürü, insan ticareti ve her türlü şiddet ve işkenceye son vermek" olduğunu açıklamıştır.

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuğa yönelik şiddet türleri (2020) aşağıdaki şekildedir:

"Kötü muamele (şiddet içeren cezalar dâhil) fiziksel, cinsel ve psikolojik/duygusal şiddeti içerir ve bebeklerin, çocukların ve ergenlerin ebeveynleri, bakıcıları ve diğer otorite figürleri tarafından çoğunlukla evde ve aynı zamanda okullar ve yetimhaneler gibi ortamlarda gerçekleşir.

Zorbalık (siber zorbalık dâhil), başka bir çocuk veya çocuk grubu tarafından, istenmeyen saldırgan davranışlardır. Tekrarlanan fiziksel, psikolojik veya sosyal zararı içerir ve genellikle okullarda ve çocukların toplandığı diğer ortamlarda ve çevrimiçi ortamda gerçekleşir.

Gençlere yönelik şiddet, 10-29 yaşları arasındaki çocuklar ve genç yetişkinler arasında yoğunlaşmaktadır, çoğunlukla topluluk ortamlarında tanıdıklar ve yabancılar

arasında meydana gelir, zorbalık ve silahlı veya silahsız (silah ve bıçak gibi) fiziksel saldırıyı içerir ve çete şiddetini içerebilir.

Yakın partner şiddeti (veya aile içi şiddet), yakın bir partner veya eski partner tarafından fiziksel, cinsel ve duygusal şiddet içerir. Erkekler de mağdur olabilseler de yakın partner şiddeti kadınları orantısız bir şekilde etkiler. Çocuk yaşta evliliklerde ve erkekle/zorla evliliklerde genellikle kız çocuklarına karşı görülmektedir. Romantik ilişki içinde olan ancak evli olmayan ergenler arasında buna bazen “flört şiddeti” denir.

Cinsel şiddet, rıza dışı tamamlanmış veya teşebbüs edilen cinsel teması ve teması içermeyen cinsel nitelikteki eylemleri (röntgencilik veya cinsel taciz gibi) içerir; rıza gösteremeyen veya reddedemeyen birine karşı işlenen cinsel ticaret eylemleri içerir.

Duygusal veya psikolojik şiddet, bir çocuğun hareketlerini kısıtlamayı, aşağılamayı, alay etmeyi, tehdit ve yıldırma, ayrımcılığı, reddetmeyi ve diğer fiziksel olmayan düşmanca muamele biçimlerini içerir.

Biyolojik cinsiyetleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle kız veya erkek çocuklara karşı yöneltildiğinde, bu tür şiddetlerden herhangi biri toplumsal cinsiyete dayalı şiddet de oluşturabilir”.

KKTC’de henüz engelli çocuklara yönelik şiddet hakkında verilen bir mahkeme kararı tespit edilmemiştir. Ancak, basında son dönemlerde engelli çocuklara şiddet ve istismar haberleri artmıştır. Örneğin “Özel eğitim merkezinde şiddet gören 12 yaşındaki engelli çocuğun annesi “Benim çocuğumun canı yandı, başka çocuklar da yanmasın. Engelli çocuklara sahip çıkılsın” çağrısında bulunmuştur (Kıbrıs Postası, 6 Mayıs 2021). Gerçekleşen bu olaya yalnızca bir derneğin kınama mesajı gerçekleştirmesi ise düşündürücüdür. Bu nedenle Kıbrıs İşitme Konuşma Engelliler Vakfı (KİKEV) Başkanı Bahire Coşkuner Doğru’nun sosyal medyadan gösterdiği tepki anlamlı olmuştur (Kıbrıs Gazetesi, 6 Mayıs 2021)

Esasen şaşırtıcı bir şekilde son dönemlerde basına yansıyan kimi haberlerde engelli çocuk ve ergenlere yönelik suçlar artmıştır. Örneğin 12 yaşındaki işitme engelli kızın öğretmen tarafından darp edilmesi üzerine, ailesinin Gazimağusa Polisine şikâyetinde bulunduğu belirtilmiştir (Kıbrıs Gerçek, 17 Mart 2018).

21 yaşında, down sendromlu kıza Mağosa bölgesinde tecavüz gerçekleştiği haberi 2022 Mart ayında gerçekleşmiştir. Libya uyruklu A.Q.V kişinin down sendrom-

lu kıza cinsel saldırıda ve cinsel tacizde bulunduğu, yapılan şikâyet üzerine ortaya çıkmıştır. Anılan şahıs 11.04.2022 tarihinde tutuklanmış ve 12.04.2022 tarihinde çıkarıldığı mahkemede hakkında 3 gün tutukluluk emri temin edilmişti (Gündem Kıbrıs, 15 Nisan 2022).

Yine bir bakım evinde çalışan bakım görevlisinin İskele ilçesi Sınırüstü köyünde faal olan yaşlı bakım evinde 2020 ile 2021 yılları arasında, kendi rızası ile ilişkiye girmeye ehli olmayan engelli bir kıza cinsel tecavüz, cinsel saldırı ve vahim zararda bulunduğu haberi yer almıştır. Bu olay ile anılan zanlı, 10 Mart 2022 tarihinde tutuklanarak 11 Mart 2022 tarihinde çıkarıldığı mahkemede, hakkında 3 gün ardından 7 gün daha tutukluluk emri verilmiştir (Bimanşet İnternet Gazetesi, 2022).

IV. KKTC'DE BULUNAN ENGELLİ DERNEK VE FEDERASYONLARIN TALEPLERİ

KKTC'de 2021 yılında Engelliler Federasyonu 15 maddeden oluşan ihtiyaçları, basın yolu ile kamuoyuna açıklanmıştır (10 Mayıs 2021, Gündem Kıbrıs).

Anılan talepler aşağıdaki şekildedir:

1. Acilen Engelliler Dairesi kurulması: Bu şekilde doğrudan engellilerin problemleri ile ilgilenilmesinin sağlanması,
2. KKTC Meclisinin ivedilikle Özel Eğitim Yasa ve Tüzüklerini çıkarması,
3. Devletin 18 Yaş Üstü Engellileri kapsayan Rehabilitasyon Merkezlerini ve ihtiyaç hasıl olan kadroları ortaya koyan, Engelsiz Yaşam Evi projesine destek vermesi,
4. Mevcut tüzüklerin iyileştirilmesi: Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası altında mevcut olan Derecelendirme Tüzüğü, İş Koşulları ve Nakdi Yardımlar Tüzüğü ile Hak ve Ödevler Tüzüğü'nün yeniden düzenlenmesi,
5. Engelli vatandaşların eşitlikçi haklara sahip olması, kamuya açık alanlara erişim, dolaşım, ulaşım sorunlarına ivedilikle çözüm getirilmesi, aynı eşitlik şartlarında kamu hizmetlerinden yararlandırılmaları,
6. 2006 yılından beri gerekçesiz olarak kamuya yapılmayan yüzde dörtlük engelli istihdamın acilen yapılması ve sağlık kurulu raporu nedeni ile istihdam edilemeyen engellilere de asgari ücret düzeyinde nakdi yardım sağlanması,

7. Engelli ailelerin maddi gereksinimine bakılmaksızın özel eğitim gereksinimi olan engellilerin bakıcılarına asgari ücret düzeyinde maaş bağlanması,
8. BM Engelli Hakları Onay Yasasının acilen uygulanması, ihtiyaç olan tüzüklerin ivedilikle çıkarılması,
9. Nakdi yardım alan engellilere telefon, su, elektrik gibi muafiyetlerin acilen sağlanması,
10. Engelli çocukların ilçelerde özel eğitim okullarına veya kaynaştırılmış/kaynak eğitime devam edebilmeleri için engelli çocukların ulaşımını sağlayacak servislerin bakıcıları ile birlikte uygulamaya konması,
11. 18 yaş üstü Engelliler Rehabilitasyon Merkezi yanındaki alana Engelli Tatil Köyü yapılmasının sağlanması,
12. 1985'te iki engelli derneğine (Engelsiz Yaşamı Destekleme Derneği, Kıbrıs Türk Görmezler Derneği) tahsis edilen merkez bina ve okul arsalarının *tapularının verilmesi*,
13. Kıbrıs Türk Görmezler Derneği tarafından inşa edilecek olan tam donanımlı göz hastanesi için devlet tarafından uygun görülecek bir yerin geciktirilmenden *tahsis edilmesi*,
14. *Engelli Ailesi Dayanışma, Kıbrıs Türk Zihinsel Engelliler Derneği Umut Otizm Derneklerine* yer veya bina tahsis edilmesi için acilen gereğinin yapılması,
15. Engellileri Koruma Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası altında oluşturulan Engelliler Komitesi'nin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde en az 2 ayda bir toplanmasının acilen sağlanmasıdır.

Yukarıda anılan taleplerin genel manada ekonomik nitelik arz eden sorunsallıkların giderilmesi yönünde ön plana çıkması ve diğer yasal düzenlemelerin giderilmesi yönünde siyasi iradenin ön plana çıkarılması adına gerçekleştirilen öneriler yerinde olmakla birlikte yeterli değildir.

SONUÇ

Yasaların ruhu ölmemeli ve ivedilikle yerine getirilmesini sağlayıcı iyileştirmeler gerçekleştirmelidir. KKTC'de temel sorun engellilere yönelik oldukça kısıtlı mevzuat varlığı ve bu hükümlerin sosyal hayatta yerini bulamadığının anlaşılmasıdır. 64/1993 Yasası'nın amacına bakıldığında şu üç temel unsur ifade edilmektedir;

Bu Yasanın amacı şunlardır:

39/2014

“(1) Bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak;

(2) Doğuştan veya sonradan kaza, hastalık ve benzeri nedenlerle meydana gelen engellerinden dolayı, kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uymama durumunda olan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi, psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek; ve

(3) Engelleri, kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlayarak tüketici olmaktan kurtarıp üretici duruma getirmek ve yaşamlarını huzur, güven, sağlık ve mutluluk içinde sürdürmelerini sağlamak”.

Yukarıdaki amaçlara bakıldığında engelli çocuklara ve ailelerine yönelik sosyal ve psikolojik desteğin sağlandığı bir danışmanlık hizmeti öngören kurul olmadığı gibi engelli bireylerin maaşları da ciddi sorun olarak görülmektedir. Esasen bu yasa engelli çocuklar için oluşturulan bir yasa değil, ancak engellilere yönelik istihdam ve rehabilitasyon anlayışını ortaya koyan bir düzenlemedir. Bu da doğal olarak engelli çocukların ailelerini etkileyen bir durumdur. Esasen temel sorun engelli çocuklar için kendine münhasır bir yasa olmadığı gibi, onlara özgü özel eğitim yasınının da bulunmamasıdır. Bu bağlamda adına ister Özel Eğitim Yasası densen ister başkaca isimlerle anılsın, temel mesele yasal düzenlemelerin olmamasıdır. Bilindiği üzere, 2010 yılında KKTC Meclisi tarafından onanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” hükümlerinin toplumsal hayatta hissedilmemesinin temelinde de yasal boşluklar vardır. Yasa olmayan yerde uluslararası sözleşmenin anlamı olmaz. O halde Sözleşme'ye dayalı olarak toplum genelinde hayat bulması gereken pek çok mesele vardır. Örneğin bu Sözleşme'nin temel amacı engelli ço-

cukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması meselesinin tüm genel ilkeler bağlamında bütünsellik içinde sistematik olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Yine Sözleşme'nin en temel unsurlarından biri olan hususun bizzat devletlerce uygulanmasını sağlayacak yasalar ve politikaların geliştirilmesi meselesidir. Bu konuda maalesef KKTC'de yerleşmiş bir politik anlayışın olmadığı, yasal boşlukların mevcudiyeti ile görülmektedir. Engelli çocukların karar alma süreçlerinde yer alması temel hedeflerden olması gerektiği unsuru da uygulamada görülmemektir. 2010 yılında kabul edilen Sözleşme'de engelli kadın ve kız çocukların ayrımcılığa tabi olmaması için temel hak ve özgürlüklerde koruyucu tedbirlerin alınmasına yönelik beklentiler mevcuttur. Elbette ana unsur olan engelli çocukların, devletin tüm eylemlerinde çıkarlarının gözetilerek hareket edilmesi, kendilerini etkileyen her konuda görüşlerinin alınabilmesi, bu ortamların sağlanması, söz haklarının daha görünür kılınması ve engeline uygun bir şekilde destek alması en temel insan hakkıdır.

KKTC'de engelli çocuklar özel eğitim okullarında eğitim görebilmektedir. Ancak eğitim saatleri yeterli bulunmadığından, maddi imkânı olan aileler dışarıdan eğitim desteği almaya çalışmaktadır. Erişilebilirliğin önemini izah etmek için bu konuda çalışmalar şarttır. Binalardan ulaşım, okullardan evlere, ulaşılabilirlik sorunu hayatın her alanında yaygındır. Sadece bazı kurum ve market önlerinde engelli araç park yerleri koyarak engellilere saygı olmadığı aşikârdır. Alışverişlerde Braille alfabesi, anlaşılması kolay işaretlerin yerleştirilmesi, internet dâhil pek çok erişim kolaylığının özel ve kamu alanında sunulması, erişimin birkaç unsurudur. Engelli çocukların bakım sorumluluklarını yerine getiren ailelere destek, en az bu çocuklara verilecek destek kadar önemlidir. KKTC'de kaynaştırma okulları bulunması elbette çok önemlidir. Ancak engelli çocukların okullarda, etkinliklerde, daha ön plana çıkarılması, tiyatro, oyun, eğlence, spor ve boş zaman aktivitelerinde diğer bireylerle eşit ortamı paylaştığı hissettirilmelidir. Bu yönde çaba sarf eden özverili öğretmenlerin varlığı düşünüldüğünde, elbette tenzih ederek konuyu işlemek önem arz edecektir.

Netice itibarıyla, bu sorunların aşılmasında Meclise önemli görevler düşmektedir. KKTC genelinde baktığımızda, siyasi partilerin kendi seçim kotalarında engelli bireylere özgü olacak bir mecburi kontenjan yoktur. Oysa engelli bir bireyin siyasi aday gösterilmesi ve Meclise girmesi, sorunların gündeme getirilmesinde de önemli bir fırsat olabilir.

KKTC'de mevcut yasal çerçevenin revize edilmesi ve bunlara dair ek yasaların yapılması elzemdir. Örneğin: Engelli Eğitim Yasası (doğumdan-21 yaşına kadar olması daha kapsayıcı olacaktır), engellilere yönelik zorbalık, şiddet, darp gibi ceza suçu açısından işlenen suçlarda ağırlaştırılmış cezaların getirilmesi veya engelli bireyin kendini savunmak için bir suç işlediğinde alacağı cezai yaptırımın ıslah koşulları seçenek olarak- olayın olgusuna göre- değerlendirilerek oluşturulması (oluşturulacak İnsan Hakları Yasası altında), *Engelli Aile ve Eğitimciler Hizmetine Özel Yönetmenliği* oluşturulması, *Fiziksel ve Zihinsel Engelliler için Eğitim Yasası* gibi düzenlemeler yapılması tartışılmalı, düşünülmelidir. Bu boşlukların ötesinde çocuk engellilerin bakımını üstlenecek *Engelli Bakıcılar Yasası* yoktur. Elbette adada tartışılan *Özel Eğitim Yasası* yalnız başına *tüm hususlara detaylıca* çare üretemeyecektir. Özellikle de Türkiye'deki güçlü yasal düzenlemeler dikkate alındığında, KKTC'nin Türkiye Cumhuriyeti'nden destek ve rehberlik alması olumlu katkı sağlayacağı *kanatındeyiz*. Bu konuda hazırlanacak bir protokol mevcut altyapı eksiklikleri dâhil toplumsal hayattaki sorunlulukları pek çok açıdan *çözümleyici katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir*.

Burada üzülererek ifade etmekte fayda vardır ki; KKTC'de onaylanan uluslararası Sözleşme'nin uygulanmasını sağlayacak tüzükler olmadığı gibi *Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı* gibi önemli bir kurumun bulunmaması da bu tür sorunlarda engellilerin yalnızlaşmasına yol açmaktadır. Engel alanlarının eğitim açısından tasnif edilmesi ve uzman eğitimcilerin, bakıcıların hatta aile bireylerinin bu alanlara dair devlet tarafından her açıdan desteklenmesi (altyapı, rehabilitasyon, eğitim, sağlık, psikolojik, mali vd.) son derece önemlidir. Düşünmek gerekirse; otizm, sağır-görme engelli, ya da yalnızca sağırılık, duygusal rahatsızlık, işitme bozukluğu, zihinsel engellilik, çoklu engellilik, ortopedik bozukluklara özgü eğitimler dışında bir de diğer sağlık engellileri, özel öğrenme yetersizliği, konuşma veya dil bozukluğu, travmatik beyin hasarı, görme engelli dâhil görme bozukluğu olan engelliler için hassas bir dengede yasal mevzuatlar ve rehberlikler oluşturulmalıdır. KKTC'de devlet kontrolünde bireyselleştirilmiş eğitimler düzenlense de yeterli olmadığı için özel eğitim merkezlerinde çocuklar eğitimlerine maddi gücü oranında devam etmektedirler. Görme engelli ve az görenler için asgari düzeyde sokak düzenlemeleri geliştirilmelidir. Neticede anılan çocukların hepsinin de özel olarak tasarlanmış eğitimin devlet tarafından daha artan imkanlarla verilmesine ihtiyaçları vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu manada örnek model uygulamalarından yararlanılması takdir edilmelidir. Ayrıca, KKTC'nin ana vatani olan Türkiye Cumhuriyeti ile engelli haklarına yönelik kamu hizmeti dâhil

özel alana yansiyacak sivil toplumların da bir araya getirileceği müşterek projeler geliştirilmesi ile daha hızlı ilerleme kaydedilebileceği kanaatindeyiz.

Öte yandan, KKTC’de bazı seçilmiş okullarda kaynaştırma eğitimi bulunuyor olsa da ülke genelinde tüm normal devlet ve özel okullarda ilkokuldan itibaren engelli çocuk hakları anlatılmalıdır. Bu eğitim anlayışı, karşılıklı anlayışın ve tanımanın deneyimini yaşatacak imkanların artırılması eşitliği, farkındalığı sağlayacaktır. Şüphesiz eğitim sisteminde bu çeşitliliğin varlığını sunacak bilgilendirici eğitim modülleri sağlanmadığında ve barındıramadığında zorluklar ortaya çıkabileceği kanaatindeyiz. Bu da engelli çocukların toplum hayatından marjinalleştirilmesi ve dışlanması ile sonuçlanmasına sebep olabilecektir. Bu nedenle KKTC’de atılan olumlu adımların daha da ilerletilmesinde, Türkiye’nin önemli bir ülke olarak rol alması talep edilmelidir. Zira Türkiye, engelli çocuk ve bireylerle ilgilenilecek sürdürülebilir idari programını bir Daire ve buna dair hizmet alanlarını tesis eden sistem kurmuştur. Türkiye’de insan haklarına saygı temelinde, özellikle engelli çocuklar ve diğer tüm engelli bireyler için ilerletilen programların, ailelere sağlanan kolaylıkların, KKTC tarafından da hem hukuki hem de idari manada örnek alınarak daha ileri noktaya taşınması sorunsallıkların giderilmesinde önemli unsur olacağı kanaatindeyiz.

Netice itibarıyla, 1989 ÇHS’den bugüne çocuklarımızın renk, dil, ırk, cinsiyet, engel fark etmeksizin çocuk oldukları unutulmamalıdır. Bugüne kadar KKTC’de geçirilen yasaların varlığı, yapıcı adımlar olmakla birlikte, mevcut tikanıklığın hukuki çerçevede giderilmesi, mevcut sistemdeki aksaklıklar için temel unsurdur. Bu engelin psikolojik yönü açısından tüm insanlar nezdinde farkındalığın sağlanması, saygının inşası ve ayrımcılık olmayan düzenlemelerin, eşitliğin ifadesi açısından önem arz ettiği kanaatindeyiz. Bu bağlamda sergilenen samimiyetin daha görünür olabilmesi adına, 2010 yılında kabul edilen EHİS’in, hayatın her alanında görünür olması önemlidir. Engelli çocuklar toplumun eşit bir parçası, bütünüdür. Onların bir tebesümü dünyayı güzelleştirir. Onları mutlu etmek yok saymamaktan geçer. KKTC’de engelli çocuklar yurttaş olup olmadığına bakılmaksızın insandır. Unutulmamalıdır ki tüm engelliler için bütüncül bir irade, tüm engelleri kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

Makaleler

- Başbakkal, Z., Bilsin, E. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Çocuklar, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 65-78.
- Çitil M., Doğan, İ. (2019). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yapısı ve Toplumsal İlişkilerinin Belirlenmesi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19 (43), 61-79.
- Kibrit, G. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Engelli Hakları, Hakeri, H., Doğan, C., (ed). İçinde *Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu*, 16-17 Ekim 2014, *Türkiye Barolar Birliği*, 137-148.
- Seyidel, E., H., Yıkılkan, H., Görpelioğlu, S. (2016). Engelli Çocuk Yakınlarının Gereksinimleri ve Mevcut Hak ve Hizmetlerden Yararlanma Durumları, *Smyrna Tıp Dergisi*, No.47, 1-8.
- Vural , S., Yücesoy,Ş. (2004). Türkiye'de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Yasal Yapılanmasında Avrupa Birliği'ne Uyum Çabalarının Yansımaları, *Sosyal Bilimler Dergisi 2003-2004*, 141-158.
- Yumuşak, M. (2014). Şanlıurfa'da Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorlukların Araştırılması Projesi Araştırma Raporu, No:TRC2/14/DFD/0002. *Şanlıurfa Kalkınma Derneği*, 1-132.

Uluslararası Kurumlar

- Avrupa Konseyi, Engelli Kişilerin Hakları, (2022). 20 Nisan 2022 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/disability> adresinden alındı.
- BM Dökümanları (1948). Birleşmiş Milletler. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi.
- BM Dökümanları (1993). Birleşmiş Milletler-Engellilik. Engelliler için Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin Standart Kurallar- Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities.
- BM İnsan Hakları Komitesi. (2007). Promoting the Rights of Children with Disabilities. UNICEF Innovation Research Centre, 2 Nisan 2022 tarihinde <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx> adresinden alındı.

- Council of Europe, (2012). The right of people with disabilities to live independently and be included in the community, *Council of Europe Publishing*, France.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2 Mart 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/eyhgm> adresinden alındı.
- Madde 15(3). European Social Charter (Revised), Strasbourg, 3 May 1996.
- Mental Disability Advocate Center, (2022). Bulgaria, 28 Nisan 2022 tarihinde <http://mdac.org/en/bulgaria> adresinden alındı.
- The European Committee of Social Rights (2018). Digest of Case Law, Aralık 2018, 1-242
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 10 Mayıs 2022 tarihinde <https://aile.gov.tr/eyhgm> adresinden alındı.
- UN Committee on the Rights of the Child (2007), Concluding observations: The Slovak Republic, 10 July 2007, CRC/C/SVK/CO/2, parag. 39.
- UN Committee on the Rights of the Child, Concluding observations: Romania, (2009). CRC/C/ROM/CO/4.
- UN Committee on the Rights of the Child, Concluding observations: Belgium, (2010). CRC/C/BEL/CO/3-4, paragraflar. 31-32.
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), (1994). General Comment No. 5: Persons with Disabilities, E/1995/22, <https://www.refworld.org/docid/4538838f0.html> adresinden alındı.
- UNESCO, Salamanca Statement. 10 Mayıs 2022 tarihinde <http://www.csie.org.uk/> adresinden alındı.
- UNICEF (1989). United Nations Convention on the Rights of the Child. BM Dökümanları, 5 Nisan 2022 tarihinde https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf adresinden alındı.
- UNICEF (2007). Promoting the Rights of Children with Disabilities, UNICEF Digest. Innocenti Research Centre.
- UNICEF (2013). Rights of Children and Adolescents, 23 Nisan 2022 tarihinde https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/35980/Challenges-15-ECLAC-UNICEF_

es.pdf;jsessionid=2F2A4A9CC790CABCF6684E33A267820A?sequence=1) adresinden alındı.

UNICEF (2018). Disabilities, 17 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.unicef.org/disabilities/> adresinden alındı.

United Nations, (1981). The International Year of Disabled Persons, 8 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.un.org/development/desa/disabilities/the-international-year-of-disabled-persons-1981.html> adresinden alındı.

United Nations, United Nations Decade of Disabled Persons 1983-1992.

World Health Organization, Violence Against Children, 2020, 21 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> adresinden alındı.

World Report on Disability 2021, 20 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability> adresinden alındı.

Yasalar

Sayı 64/1993 Engellileri Koruma, Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

Fasıl 352 Çocuklar Yasası, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

Sayı 38/2010 Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunmasına İlişkin Onay Yasası, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

694/2014 Özel Sektörde Engelli İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

KKTC Anayasası, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

1949/5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Yasa, Türkiye Cumhuriyeti, KKTC Mahkemeleri, Lefkoşa.

1961/222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Yasası, Türkiye Cumhuriyeti.

1962 ve 1968 yıllarında çıkarılan Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, Türkiye Cumhuriyeti.

1983/2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası, Türkiye Cumhuriyeti.

1983/2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Yasası, Türkiye Cumhuriyeti.

1986/3308 sayılı “Çıracılık ve Mesleki Eğitim Yasası, Türkiye Cumhuriyeti.

Sayı 6/1996 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunmasına İlişin Yasa, KKTC.

30 Eylül 1953 tarihli, Fası 178 Çocuk Ve Genç Kişilerin Çalıştırılması, Çocuk ve Genç Kişilerin Çalıştırılmasına İlişkin Yasa'yı Değiştiren ve Konsolide eden Yasa, KKTC.

Uluslararası Sözleşmeler

1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

1971 Zihinsel Engellilerin Hakları Bildirgesi.

1976 Sosyal ve Kültürel Haklar, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi.

1975 Özürlü Hakları Bildirgesi, Genel Kurul, BM.

1981 Uluslararası Engelliler Yılı (Birleşmiş Milletler).

1983–1992 Uluslararası Engelliler On Yılı (Birleşmiş Milletler).

1990 Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi ve Temel Öğrenme İhtiyaçlarını Karşılama Yönelik Eylem Çerçevesi.

1990 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

1993 Engelli Kişiler için Fırsatların Eşitlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Standart Kuralları.

1994 Salamanca Bildirisi ve Özel İhtiyaç Eğitimine İlişkin Eylem Çerçevesi, UNESCO.

1995 Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi, Kopenhag Deklarasyonu ve Eylem Programı.

1998/31-1998 Engelli Kişilerin İnsan Hakları, 1998/31 sayılı İnsan Hakları Komisyonu Kararı.

2000 Engellilerin İnsan Hakları, 2000/51 sayılı İnsan Hakları Komisyonu Kararı.

2000 Dünya Eğitim Forumu, Dakar, Açıklama ve Eylem Çerçevesi.

2006 BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, A/RES/61/106.

2016 Engelli Haklarına Dair Sözleşme, Kapsayıcılık hakkı hakkında 4 (2016) numaralı genel yorum-Eğitim, CRPD/C/GC/4, BM Belgeleri.

Basın Haberleri

- Engelli Çocuğa Şiddet Uygulandı, *Kıbrıs Gazetesi*, 6 Mayıs 2021, 3 Mart 2022 tarihinde <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/engelli-cocuga-siddet-uygulandi-h111420.html> adresinden alındı.
- Engelli kıza tecavüz, *Gündem Kıbrıs*, 14 Mart 2022, 5 Mart 2022 tarihinde <https://www.gundemkibris.com/kibris/engelli-kiza-tecavuz-h336045.html> adresinden alındı.
- Engelliler Federasyonu, 15 Maddelik İstem Paketini Açıkladı ,10 Mayıs 2021, *Gündem Kıbrıs*, <https://www.gundemkibris.com/kibris/engelliler-federasyonu-15-maddelik-istem-paketini-acikladi-h314556.html> adresinden alındı.
- Engelli Sayısı Açıklandı, *Kıbrıs Net Haber*, 10 Ağustos 2016, 12 Nisan 2022 tarihinde <https://www.kibrisnethaber.com/kibris/engelli-sayisi-aciklandi-h8336.html> adresinden alındı.
- Lefkoşa'da İşitme Engelli Kız Öğretmeni Tarafından Darp Edildi! *Kıbrıs Gerçek* web gazetesi, 17 Mart 2018, 22 Nisan 2022 tarihinde <https://kibrisgercek.com/lefkosada-isitme-engelli-kiz-ogretmeni-terafindan-darp-edildi/> adresinden alındı.
- Mağusa'da down sendromlu kıza tecavüz, *Gündem Kıbrıs*, 15 Nisan 2022, 5 Nisan 2022 tarihinde <https://www.gundemkibris.com/kibris/magusa-da-down-sendromlu-kiza-tecavuz-h338252.html> adresinden alındı.
- Şiddet gören engelli çocuğun annesi Kıbrıs Postası'na konuştu: Sorumlular cezasız kalmasın!, 6 Mayıs 2021, *Kıbrıs Postası*, 3 Mart 2022 tarihinde https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n376790-iddet-goren-engelli-cocugun-annesi-kibris-postasina-konustu-sorumlular-cezasiz-kalmasin adresinden alındı.
- Engelliler İş ve Aş İstiyor, 13 Mayıs 2022, Kıbrıs Türk Görmezler Derneği, 15 Mayıs 2022 tarihinde <http://ktgormezlerdernegi.org/?cat=12> adresinden alındı.
- Engelliler İş ve Aş İstiyor, 11 Mayıs 2022, *Halkın Sesi Gazetesi*, 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.halkinsesikibris.com/guncel/engelliler-is-ve-as-istiyor-h175997.html> adresinden alındı.
- 15 talep yinelendi: Engelliler ne istiyor?, *My Kıbrıs Gazetesi*, 10 Mayıs 2022, 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.mykibris.com/kkct/haber/15-talep-yinelendi-engelliler-ne-istiyor--15967> adresinden alındı.
- Yücutürk: Biz engelli olmaktan utanmıyoruz ama bizi yönetenler utanmalıdır artık, *Kıbrıs Net Haber*, 3 Aralık 2021, 20 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.kibrisnethaber.com/kibris/yuceturk-biz-engelli-olmaktan-utanmiyoruz-ama-bizi-yonetenler-utanmalidir-h61412.html> adresinden alındı.